

УДК 398.22:

[7.04.046.1:325.8-051](477.83)Р.Шухевич

DOI <https://doi.org/10.15407/nz2019.04.906>

НАРОДНИЙ ПЕРЕКАЗ «РОМАН ШУХЕВИЧ ПРИЛІТАЄ У ЛІС ДО ПОВСТАНЦІВ»: ІДЕЙНО-СМИСЛОВИЙ І ЕСТЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Євген ЛУНЬО

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1543-7008>

кандидат філологічних наук, науковий співробітник,

Інститут народознавства НАН України,

відділ фольклористики,

проспект Свободи, 15, 79000, м. Львів, Україна.

e-mail: lunyo@gmail.com

Постановка проблеми. Однією з важливих сьогоденних проблем держави України є проблема з національною ідентичністю її громадян. Віддавна потужним чинником формування етнічної й національної свідомості широких народних мас є героїчна народно-епічна традиція. Вона ставить питання розкриття суспільної ролі й історичного значення видатних осіб, серед яких — Головний командир УПА Роман Шухевич. Записуванням і аналізом оповідних фольклорних творів про Р. Шухевича раніше займався лише Г. Дем'ян, а також у низці статей автор. *Об'єктом дослідження* представленої статті є оригінальний народний переказ на мотив: «Роман Шухевич прилітає у ліс до повстанців».

Мета статті — виділити у творі компонент суб'єктивний — привнесений автором художній вимисел, а також компонент об'єктивний як безпосереднє відображення історичної реальності, висвітлити їхню між собою органічну єдність як мистецького явища. Вказати на особливу ідейно-політичну й естетичну роль Р. Шухевича як історичної постаті і як художнього образу у формуванні української масової свідомості. *Методологічна основа* — метод герменевтики як мистецтво розуміння текстуального дискурсу, а також як коментування та інтерпретацію мистецького твору шляхом розумово-аналітичного й інтуїтивного осягнення його художнього смислу.

Ключові слова: повстанський героїчний епос, народне оповідання, народний переказ, національний герой, Р. Шухевич, С. Бандера, ОУН, УПА, Яворівщина.

Eugene LUNIO

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1543-7008>

Candidate of Philology,

Institute of Ethnology

National Academy of Sciences of Ukraine,

Research Fellow, Department of Folklore,

Svobody ave., 15, 79000, Lviv, Ukraine.

e-mail: lunyo@gmail.com

FOLK RETELLING «ROMAN SHUKHEVICH ARRIVES IN THE FOREST TO THE REBELS» IDEAS-SEMANTIC AND AESTHETIC ASPECT

Formulation of the problem. One of the important contemporary problems of the state of Ukraine is the problem with the national identity of its citizens. The heroic folk-epic tradition has long been a powerful factor in the formation of the ethnic and national consciousness of the broad masses. It raises the question of disclosing the public role and historical significance of prominent individuals, including Roman Shukhevych, the UPA Chief Commander.

Research analysis. The writing and analysis of narrative folklore works about R. Shukhevych was previously only studied by G. Demyan. In his writings, he presents and analyzes a number of folk stories and retellings about the UPA Chief Commander. For science, they are interesting in that they submit R. Shukhevych in his relations with other prominent figures of the liberation struggle. The folk epic image of the general «Taras Chuprynka» in folk stories and retellings was also worked out by the author in several special publications. *The object of the research* of the submitted article is the original folk retelling of the motive: «Roman Shukhevich arrives in the forest to the rebels».

The purpose of the article. In the course of the analysis, we set the goal to highlight the subjective component — the author's introduction of the fiction, as well as the objective component as a direct reflection of historical reality, to highlight their organic unity as an artistic phenomenon among themselves. Indicate the special ideological, political and aesthetic role of R. Shukhevych as a historical figure and as an artistic image in the formation of the Ukrainian mass consciousness. *The methodological basis* is a method of hermeneutics, which is defined as an art of understanding of textual discourse, and also defines as a commentary and interpretation of an artistic work by way of a rational-analytical and intuitive comprehension of its artistic meaning.

Key words: heroic epic, folk story, folk retelling, national hero, R. Shukhevych, S. Bandera, OUN, UPA, Yavorivshchyna.

Вступ. *Постановка проблеми.* Однією з важливих сьогоденних проблем держави Україна, що через тривалу війну з Росією перебуває у складній геополітичній ситуації, є проблема з національною ідентичністю її громадян. Адже у невеликій кількості осіб вона доволі слабка й нестійка або й досі все ще не сформована. Відомо, що віддавна потужним чинником формування етнічної й національної свідомості широких народних мас є героїчна народно-епічна традиція. Й у сучасному суспільно-політичному процесі вона відіграє куди вагомішу роль, ніж це може здатися на перший погляд. Ширше про усвідомлення креативного потенціалу епічних ідеалів й цінностей та необхідність послідовно їх втілювати у життя автор розкрив у об'ємних аналітичних статтях «Повстанська епічна традиція і сучасний процес державотворення» [1] та «Повстанський героїчний епос і питання сучасного державотворення» [2].

Одним з чільних питань, що їх ставить і намагається розв'язати повстанська епічна традиція — розкриття суспільної ролі й історичного значення видатних осіб, серед яких один з найвизначніших — Головний командир УПА Роман Шухевич. І це народно-епічне явище вимагає ширшого фольклористичного аналізу.

Аналіз досліджень. Що стосується оповідних творів про Р. Шухевича, (зауважимо, що сюди не включаємо спогадів як літературно-публіцистичного явища), то спеціально цим питанням займався фактично лише Г. Дем'ян. З-під його пера з'явилася змістовна стаття «Український народ про генерала Романа Шухевича-«Тараса Чупринку» [3], у якій також подано поряд із кількома піснями і низку народних оповідань та переказів про цю особу. Водночас окремі зразки фольклорної прози, в яких у ширшому чи вузкому плані йдеться про Головного командира УПА, зустрічаємо у виданнях Г. Дем'яна «Генерал УПА Олекса Гасин-«Лицар» [4, с. 372—230], «Степан Бандера і його родина в народних піснях, переказах, спогадах» [5]. Для науки вони цікаві тим, що подають Р. Шухевича у його взаєминах з іншими визначними постатями визвольної боротьби.

Зазначимо, що цю тему ми вже опрацьовували у статтях «Постать Романа Шухевича в оповідному фольклорі Яворівщини» [6], й «Головний командир УПА Роман Шухевич у фольклорній прозі Яворів-

щини» [7]. «Народне оповідання «Роман Шухевич перебуває в секретній повстанській криївці»: ідейно-художній аспект» [8], «Народний переказ «Роман Шухевич і Осип Дяків квартирують у селянській хаті»: ідейно-смысловий аспект» [9], «Народний переказ «Юрій Шухевич признається до загиблого батька»: ідейно-художній аспект» [10].

Об'єкт дослідження. Останнім часом нам вдалося записати низку нових оригінальних творів вказаної тематики, які відзначаються високими ідейно-художніми якостями. Один з них, народний переказ «Роман Шухевич прилітає у ліс до повстанців»¹ і є об'єктом дослідження пропонованої статті. Для цілісної про нього уяви весь текст подаємо у кінці статті — як Додаток.

Мета статті. В ході аналізу ставимо мету заглянути у творчу лабораторію названого народного твору повстанської епіки, відстежити мотивацію й імпульси його виникнення. При цьому водночас спробувати виділити компонент суб'єктивний — привнесений автором художній вимисел, а також компонент об'єктивний як безпосереднє відображення історичної реальності, висвітлити їхню між собою органічну єдність як мистецького явища. А ще на основі цього тексту у своєрідний спосіб вказати на особливу ідейно-політичну й художньо-поетичну роль Р. Шухевича як історичної постаті і як художнього образу у формуванні української масової свідомості. *Методологічна основа* — метод герменевтики, що його визначають як мистецтво розуміння текстуального дискурсу [11, с. 89], а також окреслюють як коментування та інтерпретацію мистецького твору шляхом розумово-аналітичного й інтуїтивного осягнення його художнього смислу [12, с. 432], розглянемо зазначений переказ.

Основна частина. За жанром аналізований текст — це переказ першого рівня трансмісії, тобто його безпосереднім джерелом було народне оповідання. Двоюрідний брат оповідача Петро Ланцута перебував у сотні УПА, що оперувала на Волині, і неодноразово оповідав йому, очевидно, як і іншим слухачам про своє повстанське життя. Серед низки почутих розповідей, що їх переймив наш респондент до власного оповідного репертуару, і роз-

¹ Записав Є. Луць 5.04.2012 р. у с. Домажир Яворівського р-ну Львівської обл. від Ланцута Володимира, 1938 р. н. Домашній архів Є. Луць.

повідь про те, як до повстанців прилетів на літаку сам Р. Шухевич.

За змістом цей твір доволі простий, це по суті всього лише констатація факту. Проте в ідейно-тематичному і художньому плані даний твір становить оригінальне і вартісне явище. Його глибокий аналіз дозволить нам виразно простежити з одного боку — суспільно-політичні особливості й ідейно-сміслові наповнення тогочасної повстанської боротьби. З іншого ж боку — маємо можливість привідкрити й заглянути у творчу лабораторію повстанської епіки, окреслити генезу й динаміку фольклорного образу Р. Шухевича, визначити у його створенні співвідношення традиційної і новітньої складової.

Найперше слід відмітити, що у цьому творі фактично відсутній повноцінний, з усіма його елементами сюжет. У ньому не простежується так необхідна для зацікавлення й оволодіння увагою слухача інтрига, що виражається через зав'язку, більший чи менший розвиток подій і розв'язку. На перший погляд не бачимо тут і якогось повчального ціннісного смислу, що теж традиційно притаманний оповідним художнім творам. По суті, як ми вже вказували, даний текст — це всього лише така собі оповідна констатація окремого факту.

Та тим не менше, як бачимо, цей факт, ця подія заволоділа увагою її очевидця, чи правильніше буде сказати учасника, улокувалася в пам'яті і звідси у формі усталеного тексту — народного оповідання, активно функціонувала. Далі ця подія вже у формі переказу охопила ширше коло фольклорного середовища, звідки й попала до нас. Отже перед нами безсумнівно художній твір, який через своє активне побутування засвідчує, що сповнений певних ідейно-тематичних і естетичних цінностей, затребуваних суспільством.

Зрозуміло, що креативним підґрунтям для постанови цієї розповіді послужила передовсім сама постать Р. Шухевича чи С. Бандери. В іншому разі, коли б йшлося про іншого командира, така типова й буденна для відділів УПА подія, можливо, і не знайшла б свого епічного вираження. Але особа Р. Шухевича апіорі настільки значима в суспільно-політичному й художньо-естетичному плані, має настільки потужне асоціативне поле, що сама лише згадка його прізвища є достатнім імпульсом для його творчого відо-

браження й осмислення. В проекції на самого першооповідача Петра Ланцуту, йому важливо, аж до потреби зафіксувати в епічній формі, що він бачив Р. Шухевича, «причастився» до його духу, героїчних чинів, до його слави і безсмертя.

Епічний потенціал цієї розповіді настільки потужний, що вона з народного оповідання трансформується у переказ, що є ознакою активного побутування, а звідси й свідченням ідейно-політичної, духовно-моральної та й взагалі світоглядно-ціннісної значимості. Оповідач переказу за посередництвом епічної дії теж сам «причащається» до Р. Шухевича, його ідеї і чину.

В даному тексті образ Р. Шухевича виводиться на традиційній основі змалювання в героїчному епосі народних ватажків, військових керівників. Вже в попередніх історичних епохах — козацькій, гайдамацькій, опришківській, однією з основних позитивних рис народних героїв є лейтмотив єднання з народними масами у фізичному, візуальному плані, безпосередньо перебувати з ними на лише у боях, але й у буденних обставинах. Ця фізична присутність, фізична близькість у народному сприйнятті свідомо й підсвідомо поєднується із близькістю чи навіть єдністю ідейно-світоглядною, духовною.

Цей традиційний лейтмотив, як видно з наших записів, значною мірою проявляється й у повстанському героїчному епосі. Виразно простежуємо його й у даному тексті. В традиційному народному сприйнятті Головний командир УПА Р. Шухевич, попри його на цій посаді справи й обов'язки, усе ж розуміє кінечну потребу й знаходить можливості особисто побувати в одному з відділів, що дислокується в лісах на Волині.

Примітно, що про мету цих відвідин у тексті сказано дуже стисло й узагальнено, в одному місці зазначено: «І там він мав промову [...] і то всьо розказав що і до чого», в іншому: «... мав промову і довго не затримався», і ще раз на кінець: «... він мав промову, виступив і потім поїхав». Оповідач усвідомлює, що конче потрібно якось обґрунтувати цей приїзд, бо ж не могла така високопоставлена особа робити це просто так. Це виглядало б недостовірно. Очевидно, не маючи про це якоїсь ширшої інформації від свого брата-повстанця, він, аби підкреслити потрібність і важливість візиту, вдається до поширеного у фольклорі художнього засобу — повтору, на-

голошуючи про промову тричі. Та все ж виглядає, що сказано про це чисто формально, аби перед слухачем «закрити» це питання, бо ж у проекції на особистість Р. Шухевича воно не настільки важливе.

Можна твердити, що таким чином, через це композиційне вирішення передовсім акцентується на самому факті прибуття Головного командира до відділу. А це вираження ідеї — Головний командир єдиний зі своїми вояками, пам'ятає і дбає навіть про окремих відділ чи сотню аж у найвіддаленішому кутку Волинського лісу. І щоб він там перед стрільцями не говорив, усе це вже апіорі сприймається як позитивне — корисне і повчальне.

Якщо говорити про відображення в оповідній традиції приїзду до відділу старшин, то безперечно в їхній основі лежать тогочасні конкретні реалії. Бо ж в УПА, як для хоча й повстанської, але досить таки сучасної за організаційною структурою армії, було звичним явищем прибуття до підрозділів з інспекційною, інструктивною чи ідейно-пропагандивною метою представників як середньої, так і вищої командної ланки. Та все ж, коли розглядати це явище у ширшому контексті оповідної традиції, побачимо у ньому й відгомін давніх мотивів про теплі, дружні стосунки старшин і простих вояків, батьківську про них турботу й опіку, що було наявним особливо у великих гайдамацьких і опришківських ватагах.

Не виключено й те, що мотив прибуття до повстанців самого головнокомандувача УПА для зазначення їм своєї уваги й турботи актуалізований як асоціативне протиставлення приємних, приятельських взаємин між командирами й стрільцями УПА до цілком протилежних у імперських арміях, де солдати часто зазнавали від офіцерів моральних принижень і навіть жорстоких побоїв. Про такі негативи в колишній австрійській армії українським повстанцям було добре відомо із жовнірських пісень. Славля радянських офіцерів, а особливо комісарів, політруків до своїх підлеглих добре знані з розповідей, а не мало бачили й на власні очі.

Також слід зазначити, що окремі випадки негативних стосунків командирів до своїх підлеглих, на жаль, також зустрічаємо і в поки що небагатьох, які ми записали, розповідях про сучасну російсько-українську війну.

Мусимо глибше проаналізувати ще одну деталь у тексті, що є важливою для осягнення ідейного змі-

ту не лише цієї конкретної розповіді, а й усієї повстанської фольклорної прози. Водночас вона при відкриває таємниці творчої лабораторії тогочасної оповідної традиції в такій площині, на якій виразно простежуються її специфічні особливості й ознаки. Отож спочатку оповідач говорить, що до відділу прилетів С. Бандера, але вкінці приходить до думки, що це був таки Р. Шухевич. І власне на основі цього кінцевого твердження ми й віднесли цей твір тематично до шухевичіани.

На перший погляд може здатися, що оповідач всього лише банально заплутався у своїй пам'яті, оскільки він і сам стверджує: «Але я вже того не пригадую, чи то Шухевич Роман приїжджав, чи Степан Бандера. По-моєму, Степан Бандера». Але ж знаємо, що в основі кожного сумніву, кожної помилки, її подальшого усвідомлення й пошуку істини лежить глибша суттєва причина. У нашому конкретному випадку вона — ця причина, виводиться із впливу на творення тогочасної фольклорної прози давньої і стійкої оповідної традиції, а з іншого — конкретно-історичних реалій. Між собою вони перебувають у діалектичних стосунках — органічно поєднуються й протиставляються. Отож і простежимо це на нашому конкретному прикладі.

З великою імовірністю ми схильні вважати, що й першооповідач повстанець П. Ланцута говорив про приліт до них саме С. Бандери. І стверджуємо, що наш респондент не помилився, а правильно переказав слова свого двоюрідного брата. Обидва оповідачі вказали на С. Бандеру не довільно, не випадково, а цілком закономірно, бо ж і свідомо, й несвідомо перебували під об'єктивним впливом повстанської оповідної традиції, що в середовищі широких народних мас була досить питомою складовою тогочасної суспільно-політичної ідеології. А центральним образом цієї епохи національно-визвольної боротьби, як доводять аналітичні дослідження, була саме постать С. Бандери. Так основоположник повстанської фольклористики Г. Дем'ян у праці «Українські повстанські пісні 1940—2000-х років (історико-фольклористичне дослідження)» зокрема зазначає: «Природно, що чим більші були масштаби діяльності і заслуг людини перед Нацією, тим більше виникало й народних оповідань-меморативів, переказів та народжених ними пісенних творів. У цій частині неzapеречно і цілком закономірно домінує найвидатні-

ший політичний, організаційний і теоретичний діяч-державник 1940—50-х років на Україні Степан Бандера. Це ім'я заслужено стало водночас і реальністю, і символом боротьби за національну незалежність. Не лише членів ОУН-революціонерів, а й увесь український самостійницький рух 1940—60-х років і самі учасники, і його прихильники, і весь український Народ, і навіть його вороги називали бандерівським» [13, с. 268]. Ще більш ґрунтовно і масштабно про народно-словесну інтерпретацію — героїзацію й глорифікацію С. Бандери йдеться у книзі «Степан Бандера та його родина в народних піснях, переказах та спогадах» [5].

Примітно, що пісенний фольклор, який через свою естетично складнішу, важчу для творення, довшу форму в народному середовищі вважається більш цінним явищем, значно більше уваги приділяє С. Бандері ніж Р. Шухевичу. Це виразно простежується у вже згаданій монографії Г. Дем'яна [13, с. 268—284]. Це також впливає із нашої стаціонарної фіксації повстанської пісенності Яворівщини, в результаті якої записано вісімнадцять текстів про С. Бандеру і лише три про Р. Шухевича. І ще цікавим є факт, що у багатьох піснях народна уява вимальовує образ С. Бандери серед іншого і як організатора УПА, видатного полководця і просто бойового командира. Більш конкретно про це йдеться у статтях автора «Степан Бандера в народних піснях з Яворівщини» [14], «Степан Бандера в пісенному фольклорі Яворівщини» [15] та «Яворівщина про Степана Бандеру. Провідник ОУН у пісенному фольклорі» [16]. Тут лише наведемо із записаного на Яворівщині досить таки своєрідного варіанту загальнопоширеної пісні «Як «Лопатинський» з-за кордону» такий уривок:

*Коли Бандері сповістили,
Що «Лопатинського» нема,
Він дав наказ, щоби створили
Українську армію УПА [16, с. 35]*

При цьому також зазначимо, що головний герой цієї пісні, провідник крайової екіпірування ОУН ЗУЗ Володимир Тимчій-«Лопатинський» загинув у лютому 1940-го року, тоді ж і виник твір. Як бачимо, у своїй поетичній уяві народ не лише вважає особисто С. Бандеру творцем УПА, але й зміщує її виникнення на кілька років раніше, тобто розширює часові рамки її поетичного життя. А це, як наслідок,

посилює героїзацію й глорифікацію як С. Бандери, так і «його» війська.

Про представлення в народній пісенності С. Бандери в образі видатного військового командира говорять у вже згадуваних книгах Г. Дем'яна.

Отож бачимо, що й у часи національно-визвольної боротьби під керівництвом ОУН і УПА в народному середовищі на відображення й осмислення тогочасної історичної дійсності доволі значиму роль відіграла фольклорна традиція з її глибокими, що сягають попередніх епох, коріннями, з її органічною єдністю фантазії, вимислу і реалізму. Звідси саме тому під впливом цієї традиції, що імпульсивно передавалася через емоційні підсвідомі асоціативні сфери, в аналізованому творі й з'явилася початково згадка про С. Бандеру.

Та водночас іншою властивою рисою повстанського фольклорного середовища є, порівняно з попередніми епохами, вищий інтелектуальний, більш аналітичний рівень його творців і носіїв. Звідси і природно більша вимога історичної правди, логічної мотивації подій, вчинків, зазначення їхніх передумов та наслідків. При цьому художній вимисел вже не має таких широких й безсумнівних можливостей для застосування. Він що раз більше пропускається крізь логічно-сміслову сприйняття дійсності, піддається апробації все більш реалістичною пояснювальною картиною світу.

Цей процес поступового витіснення віри у художній вимисел, у фантастичні мотивації шляхом їх логічно-розумової корекції виразно бачимо в аналізованому творі. При цьому підкреслимо, що йдеться про поступове й вибіркоче «виправлення» на історично достовірну реальність. Ні першооповідач, ні наш респондент не піддають сумніву факт, що до відділу прилітав С. Бандера чи Р. Шухевич. Ця художня фіктивність сприймається ними апріорі як реальність, оскільки вона містить в собі основну ідею розповіді — таку потужну й значиму у попередні епохи і так актуальну для їхнього часу — вождь, князь, гетьман, головнокомандувач прибуває до свого війська для моральної і духовної його підтримки.

Сумніву і подальшому уточненню піддається лише питання, хто саме з них двох приїздив. І робиться це за допомогою логічного розмірковування на основі наявних історичних знань. Примітно, що процес сумніву й потреба його розв'язати і встановити «іс-

тину» триває упродовж усієї розповіді. І вже вкінці, оперуючи достовірним фактом, що в час німецької окупації, коли відбулася ця подія, С. Бандера був ув'язнений у німецькому концтаборі, оповідач приходить до остаточного висновку, що це мусив бути Р. Шухевич. «Коли то там було, я не знаю, але, видно, то ще було за німців. Але фронт вже йшов може назад, вже вертався німецький. Но а після проголошення України, Бандеру, я не знаю, через скільки арештували зразу німці. То, видно, був Шухевич може Роман. Так, то, видно, був Шухевич». Можливо, на користь останнього на підсвідомому рівні прислужився і факт, що як військовому а ще й головному командирові, більш закономірно випадало відвідувати один із своїх відділів.

Те, що, виходячи із об'єктивних обставин, у період головнокомандувача УПА, а ще й одного з керівників ОУН Р. Шухевич ні не мав змоги, ні не вважав би за доцільне роз'їжджати з промовами по відділах в оповідача сумніву не викликає. Навіть навпаки, встановивши за допомогою логічного міркування «істину», що до повстанців прилітав саме Р. Шухевич, а не С. Бандера, оповідач репрезентує себе як чесного, відповідального за правдивість своїх слів. Такою своєю позицією правдомовця він в особливий спосіб удостоює Шухевичеві відвідини волинського відділу.

Сказане вище засвідчує, що і в повстанському оповідному фольклорі для вираження важливих і актуальних ідей художній вимисел як традиційний творчий прийом все ще активно застосовується й в окремих випадках успішно не піддається логічно-смысловому запереченню.

Доволі вагоме ідейно-смыслове навантаження в художньому процесі возвеличення Р. Шухевича й уславлення всієї УПА несе у розповіді й образ літака. Вважаємо, що це питання вартує більш детально висвітлення. Вже коли розглядати його у прямому, безпосередньому значенні як на той час модерного, оперативного й маневреного транспортного засобу, то він у сприйнятті народних мас підвищує статус Головного командира як очільника дійсно справжньої, сучасної, також технічно оснащеної армії. Водночас в асоціативному плані цей художній образ засвідчує хоробрість і військову доблесть повстанців, які зуміли захопити у ворога таку потужну й дорогу техніку, якою на той час вважався літак. Це також і доказ високих розумових способностей українських

вояків, що очевидно самотужки опанували керування такою інженерно складною технікою.

Зазначимо, що у своїх записах повстанської народної прози маємо цілу низку розповідей, як упівці, користуючись лише стрілецькою зброєю, не лише знищували, але й захоплювали німецьку чи московську військову техніку, зокрема автомобілі, гармати, міномети, мотоцикли. І далі, наскільки це дозволяли конкретні тактичні умови партизанської війни, опановували цю техніку й застосовували у бойових діях.

Так у підльвівських селах активно побутує розповідь, як стрільці сотні Володимира Гуля-«Глухого» захопили у московського ворога дванадцять військових вантажних автомобілів і на двох з них здійснили у ніч з двадцять другого на двадцять третє грудня 1945 року бойовий рейд у місто Львів. Там заатакували кілька військових і господарських об'єктів, захопили у ворога зброю та харчові припаси й успішно відступили в район своєї дислокації. Про цю подію ми записали народне оповідання від самого учасника рейду², а також переказ³. Про цю успішну механізовану повстанську акцію також опубліковано спогади ройового Івана Гарваса на псевдо «Соя» і «Дуб», що теж брав безпосередню участь у цій бойовій акції [17, с. 71—74].

З особливим захопленням про наявність у повстанському загоні важкої техніки розповідається у народному оповіданні з села Любині⁴. За дуже гіперболізованим твердженням очевидці повстанський загін, що через Яворівщину, зокрема й село Бунів, рейдував у Карпати, пересувався цілою колоною автомобілів, які ще й тягнули за собою гармати: «Так ми зраділи, що то їде своя українська армія. Ті перші були кіннотники, кіннота була. Дальше їхали машини. І на конях були, і машини їхали, і якась та техніка, ті канони чи як то називали — то всьо їхало. [...] Направляючий став з тою палкою направляв, а то їхали, і їхали, і їхали». Глибший аналіз цього дуже змістовного й експресивного народного оповідання, визна-

² Записав Є. Луць 28.10.2008 р. у с. Рясна Руська Яворівського р-ну від Любінця Йосифа, 1924 р. н. Домашній архів Є. Луця.

³ Записав Є. Луць 7.10.2008 р. у с. Рясна Руська Яворівського р-ну від Іващишина Івана, 1926 р. н., 7 кл. Домашній архів Є. Луця.

⁴ Записав Є. Луць 29.07.2011 р. у с. Любині Яворівського р-ну від Писик Стефанії, 1931 р. н. Домашній архів Є. Луця.

чення його реальної основи та художнього вимислу ми здійснили у статті «Культ рідної армії у повстанській епічній традиції Яворівщини» [18].

Отож епічні твердження, при чому із значним застосуванням художнього вимислу про наявність у розпорядженні Р. Шухевича військового літака, а також про перебування на озброєнні загонів УПА гармат, танків засвідчує присутність у повстанській оповідній традиції поряд з культом стрілецької зброї і культ важкої військової техніки. Якщо перший з них для українського героїчного епосу є традиційним, бере свій початок з билинних богатирів, козаків, гайдамаків, опришків, то культ військової техніки — оригінальне породження повстанської епохи. Цей культ виник на основі адекватного відображення тогочасної реальної воєнної дійсності. Його креативним імпульсом було усвідомлення народними масами, що для успішних бойових дій і досягнення перемоги УПА повинна володіти сучасною важкою технікою, як і армії інших воюючих держав. Оскільки на той час українська нація була бездержавною, а отже і без промисловості, то розумів народ, що вона не могла виробляти навіть власної стрілецької зброї, а техніки й поготів. Та задля скріплення віри у власну армію, у її якщо не тогочасну, то у віддалену на невизначений час, але все таки перемогу, і плекала цей культ забезпеченої модерною технікою армії у своїй художній творчості й відкладала на «консервацію» в епічну пам'ять.

А культ, як відомо з психології, має властивість у відповідний історичний момент актуалізуватись і чинити певний імперативний вплив як на індивідуальну, так і на масову свідомість. І у сьогоденній московсько-українській війні підсвідомий а також і свідомий чин цього повстанського епічного культу вбачаємо у феномені масового активного волонтерства, що в особливо дієвий спосіб прислужився й продовжує прислужуватися до підвищення боєздатності української армії, в тому числі й доведення до ладу несправної чи пошкодженої техніки.

Висновки. Аналізований народний переказ є яскравим свідченням того, як постать Р. Шухевича, як і провідника ОУН С. Бандери, служить динамічним імпульсом творення навколо себе оповідного фольклору. Це безсумнівно художній твір, який через своє активне побутування засвідчує, що сповнений певних ідейно-тематичних і естетичних цінностей, затребуваних суспільством. Креативним під-

грунтам для постання цієї розповіді послужила передовсім сама постать Р. Шухевича чи С. Бандери. В іншому разі, коли б йшлося про іншого командира, така типова й буденна для відділів УПА подія, можливо, і не знайшла б свого епічного вираження. Але особа Р. Шухевича апіорі настільки значима в суспільно-політичному й художньо-естетичному плані, має настільки потужне асоціативне поле, що сама лише згадка його прізвища є достатнім імпульсом для його творчого відображення й осмислення.

Епічний потенціал цієї розповіді настільки потужний, що вона з народного оповідання трансформується у переказ, а це є ознакою активного побутування, а звідси й свідченням ідейно-політичної, духовно-моральної та й взагалі світоглядно-ціннісної значимості.

Встановлено, що сюжет ґрунтується на художньому вимислі, що засвідчує вагоме суспільно-політичне й художньо-естетичне значення цієї особи. Це демонструє, як важливо людям не лише якомога більше уславити й увіковічнити самого Р. Шухевича, але й задекларувати свою безпосередню і посередню причетність до його особистості. Через ці фольклорні контакти головний командир УПА ділиться з оповідачем, а в широкому розумінні й з усіма реципієнтами своїм героїзмом, своєю славою. Від нього черпають не тільки його політичні ідеї та світоглядні й моральні принципи, але й перебирають його позитивну біоенергетику.

Виразно простежується, що повстанський оповідний процес має дві основні складові: давню традиційну і новочасну модерну. З одного боку, це давня, оперта на психоемоційний імпульс, сповнена ідей, сенсів і цінностей міфопоетичного світобачення. З іншого боку — модерна, вироблена під тиском цивілізації критично осмислювати сказане з точки зору логічно-сміслового розуміння реальної дійсності у її причинно-наслідковій послідовності розвитку. Із тексту бачимо, що логічно-сміслова складова в оповідній манері нашого респондента питомо й потенційно все ще доволі слабка. Адже вона таки не зуміла здолати його традиційну, з міфологічно-фантастичними елементами світобачення складову — фіктивне представлення Р. Шухевича, що прилітає на літаку у ліс до повстанського відділу. Оповідач і далі залишається під домінуванням традиційної складової своєї оповідної манери. Він не збирається відмовлятися

від наданої нею такої важливої і актуальної у наш час ідейно-сміслової цінності — епічного спілкування із сучасним народним героєм Головним командиром УПА «Тарасом Чупринкою». При цьому зазначено впливу його потужної аури, сповнитися його духовно-моральними чеснотами, перейняти суспільно-політичні ідеали й світоглядні цінності. Сам генерал постає в образі опоетизованого й ушлявлено національного героя — ідеалізованого борця за самостійну Україну, турботливого командира, улюбленця широких народних мас.

Додаток

РОМАН ШУХЕВИЧ ПРИЛІТАЄ У ЛІС ДО ПОВСТАНЦІВ

Був ще такий Ланцута Петро, то мого тата двоюрідний брат, він тут на цвинтарі в нас похоронений. То він був на Волиню в УПА. І на поляні, казав, приїжджав там до них Степан Бандера. Але я вже того не пригадую, чи то Шухевич Роман приїжджав, чи Степан Бандера. По-моєму, Степан Бандера. І там він мав промову. Каже, що на поляні такий сів, він літаком, тим кукурузником приїхав, каже, і то всьо розказав що і до чого.

Каже, як той Бандера приїхав, мав промову і довго не затримався, той літак-«кукурузник» зновсь полетів.

Коли то там було, я не знаю, але, видно, то ще було за німців. Але фронт вже йшов може назад, вже вертався німецький. Но а після проголошення України, Бандеру, я не знаю, через скільки арештували зразу німці. То, видно, був Шухевич може Роман. Так, то, видно, був Шухевич. Їх всіх вистроїли на тій поляні, він мав промову, виступив і потім поїхав, а вони залишилися. (Записав Є. Луньо 5.04.2012 р. у с. Домажир Яворівського р-ну Львівської обл. від Ланцуги Володимира, 1938 р. н. Домашній архів Є. Луни).

1. Луньо Є. Повстанська епічна традиція і сучасний процес державотворення. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Вип. 22. Львів, 2012. С. 254—259.
2. Луньо Є. Повстанський героїчний епос і питання сучасного державотворення. *Народознавчі зошити*. 2014. № 3. С. 502—513.
3. Дем'ян Г. Український народ про генерала Романа Шухевича-«Тараса Чупринку». *Визвольний шлях*. 1998. Кн. 3 (600). С. 259—271; Кн. 4 (601). С. 391—400.

4. Дем'ян Г. *Генерал УПА Олекса Гасин-«Лицар»*. Львів: Інститут Народознавства НАН України, 2003. 648 с.
5. Степан Бандера та його родина в народних піснях, переказах та спогадах. Записи та упоряд. Григорія Дем'яна. Львів: Афіша, 2006. 568 с.
6. Луньо Є. Постаць Романа Шухевича в оповідному фольклорі Яворівщини. *Український визвольний рух*. Центр досліджень визвольного руху, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. Львів: Видавничий дім «Мс», 2007. Збірник 10. С. 203—224.
7. Луньо Є. Головний командир УПА Роман Шухевич у фольклорній прозі Яворівщини. *Народознавчі зошити*. 2011. № 1. С. 43—65.
8. Луньо Є. Народне оповідання «Роман Шухевич перебуває в секретній повстанській криївці»: ідейно-художній аспект. *Східноєвропейський історичний вісник*. Дрогобич: Посвіт, 2017. Спеціальний випуск II. С. 175—185.
9. Луньо Є. Народний переказ «Роман Шухевич і Осип Дяків квартирують у селянській хаті»: ідейно-смісловий аспект. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Вип. 30: Український визвольний рух ХХ століття. НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2017. С. 229—235.
10. Луньо Є. Народний переказ «Юрій Шухевич признається до загиблого батька»: ідейно-художній аспект. *Міфологія і фольклор*. 2018. № 3—4. С. 5—13.
11. *Енциклопедія постмодернізму*. Київ: Основи, 2003. 503 с.
12. Боров Ю. *Естетика*. Изд. 4-е, доп. Москва: Издательство политической литературы, 1988. 496 с.
13. Дем'ян Г. *Українські повстанські пісні 1940—2000-х років (історико-фольклористичне дослідження)*. Львів: Галицька видавнича спілка, 2003. 581 с.
14. Луньо Є. Степан Бандера в народних піснях з Яворівщини. *Воля і Батьківщина*. 1999. № 1. С. 114—121.
15. Луньо Є. Степан Бандера в пісенному фольклорі Яворівщини. *Визвольний шлях*. 1999. Кн. 10. С. 1201—1210.
16. Луньо Є. Яворівщина про Степана Бандеру. Провідник ОУН у пісенному фольклорі. *Народознавчі зошити*. 1999. № 1. С. 32—39.
17. *Літопис Української Повстанської Армії. Т. 31. УПА на Львівщині і Ярославщині. Спогади і документи вояків УПА ТВ «Розточчя» 1943—1947*. Торонто; Львів: Літопис УПА, 2000. 324 с.
18. Луньо Є. Культ рідної армії у повстанській епічній традиції Яворівщини. *Народознавчі зошити*. 2012. № 5. С. 890—907.

REFERENCES

Lunio, E. (2012). Rebellious epic tradition and modern state-building process. *Ukraine: cultural heritage, national con-*

- sciousness, statehood (Issue 22, pp. 254—259). National Academy of Sciences of Ukraine; Ivan Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies. Lviv [in Ukrainian].
- Lunio, E. (2014). Rebellious heroic epic and issues of modern state formation. *The Ethnology Notebooks*, 3, 502—513 [in Ukrainian].
- Demyan, G. (1998). Ukrainian people about General Roman Shukhevych — «Taras Chuprynka». *Liberation Way* (B. 3 (600), pp. 259—271; B. 4 (601), pp. 391—400) [in Ukrainian].
- Demyan, G. (2003). *General UPA Oleksa Gasin-«Lytsar»*. Lviv: The Ethnology Institute of the National Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian].
- Demyan, Gregory. (Ed.). (2006). *Stepan Bandera and his family in folk songs, retellings and memoirs*. Lviv: Afisha [in Ukrainian].
- Lunio, E. (2007). The personality of Roman Shukhevych in the narrative folklore of Yavorivshchyna district. *Ukrainian liberation movement* (Vol. 10, pp. 203—224). Centre for Studies in the Liberation Movement, Ivan Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies National Academy of Sciences of Ukraine. Lviv: Publishing House «Ms» [in Ukrainian].
- Lunio, E. (2011). UPA Chief Commander Roman Shukhevych in folklore prose of Yavorivshchyna district. *The Ethnology Notebooks*, 1, 43—65 [in Ukrainian].
- Lunio, E., Ilnytsky, V., Futala, V., & Galiev, M. (Eds.). (2017). The folk story «Roman Shukhevych is in a secret insurgent's hideout»: an ideo-artistic aspect. *Eastern European Historical Bulletin* (Special Issue II, pp. 175—185). Drohobych: Posvit [in Ukrainian].
- Lunio, E. (2017). Folk retelling «Roman Shukhevych and Osip Dyakov are staying in a peasant house»: an ideological and semantic aspect. *Ukraine: Cultural Heritage, National Identity, Statehood* (Issue 30, pp. 229—235). National Academy of Sciences of Ukraine; Ivan Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies. Lviv [in Ukrainian].
- Lunio, E. (2018). Folk retelling «Yuri Shukhevych recognizes to his deceased father»: ideological and artistic aspect. *Mythology and folklore*, 3—4, 5—13 [in Ukrainian].
- Vinquist, Ch., Taylor, V., Shovkun, V., & Shevchenko, O. (Eds.). (2003). *Encyclopedia of Postmodernism*. Kyiv: Fundamentals [in Ukrainian].
- Borev, Y. (Ed.). (1988). *Aesthetics*. Moscow: Political Literature Publishing House [in Russian].
- Demyan, G. (2003). *Ukrainian insurgent songs 1940—2000s (historical and folklore research)*. Lviv: Galitska Publishing Union [in Ukrainian].
- Lunio, E. (1999). Stepan Bandera in folk songs from Yavorivshchyna district. *Volya i Bat`kivshchyna*, 1, 114—121 [in Ukrainian].
- Lunio, E. (1999). Stepan Bandera in folklore song of Yavorivshchyna district. *Vyzvol`nyj shlyah* (B. 10, pp. 1201—1210) [in Ukrainian].
- Lunio, E. (1999). Yavorivshchyna district about Stepan Bandera. OUN leader in song folklore. *The Ethnology Notebooks*, 1, 32—39 [in Ukrainian].
- UPA in Lviv region and Yaroslav region. Memoirs and documents of the UPA TV «Roztochya» 1943—1947*. (2000). Chronicle of the Ukrainian Insurgent Army (Vol. 31). Toronto; Lviv: Publishing House «Chronicle of UPA» [in Ukrainian].
- Lunio, E. (2012). Cult of the Native Army in the rebellious epic tradition of Yavorivshchyna district. *The Ethnology Notebooks*, 5, 890—907 [in Ukrainian].